

تحلیل نقش آموزش در توسعه و ترویج کارآفرینی

جواد آقامحمدی^{۱*} و حسین عبدالهی^۲

۱. دانشجوی دکترای مدیریت آموزشی دانشگاه علامه طباطبائی، آموزش و پرورش استان کردستان

۲. دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی تهران

چکیده

کارآفرینی فرایندی است که نقش مهم و حیاتی در رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی ایفا می‌کند. صاحب‌نظران علم اقتصاد آن را موتور محرکه رشد و تولید اقتصادی کشورها می‌دانند. در این رهگذر، نظام آموزشی سهم عمده‌ای در توسعه و ترویج کارآفرینی و کارآفرینان خواهد داشت. این مقاله با هدف بررسی و تحلیل نقش آموزش در توسعه و ترویج کارآفرینی صورت گرفته است. روش پژوهش در این مقاله، تحلیلی - تبیینی بوده که با استفاده از متون و منابع موجود و مطالعات صورت گرفته (داخلی و خارجی) به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته شده است. مبنای نظری این مقاله مبتنی بر دیدگاه نظریه سرمایه انسانی است و پرسش اصلی آن است که آیا آموزش می‌تواند نقش بارزی در رشد و توسعه کارآفرینی بر عهده گیرد؟ یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که کارآفرینی امری اکتسابی است که می‌تواند یاد گرفته شود و منحصرأ امری ذاتی نیست، می‌توان آن را تدریس کرد و آموزش داد. بنابراین آموزش نقش مهم و خطیری در رشد و توسعه کارآفرینی بر عهده دارد.

واژگان کلیدی: آموزش، توسعه، کارآفرینی، اثربخشی آموزش کارآفرینی.

۱- مقدمه و طرح مسئله

با نگاهی به روند رشد و توسعه جهانی در می‌یابیم که با افزایش و گسترش فناوری‌های پیشرفته، نقش و جایگاه کارآفرینان به‌طور فزاینده‌ای بیشتر می‌شود. به بیان دیگر، ارتباط مستقیمی بین پیشرفت فناوری و ضرورت آموزش کارآفرینان وجود دارد. امروزه کارآفرینی^۱ از عوامل رشد و توسعه اقتصادی کشورها به‌شمار می‌آید، به‌طوری که در غرب و بعضی از کشورها، دو دهه اخیر دهه‌های طلایی کارآفرینی نام گرفته‌اند. در بیشتر کشورهای پیشرفته و در حال توسعه، مقوله کارآفرینی به‌عنوان اصلی‌ترین منبع توسعه در نظر گرفته شده است [۴]، بنابراین لزوم ایجاد بستر و جوی مناسب برای حمایت‌های منطقی اعم از مادی، معنوی، فرهنگی، پژوهشی و علمی از کارآفرینی و کارآفرینان بیش از پیش در کشور ما احساس می‌شود [۳۴]. رویکرد درست بیشتر کشورهای جهان به‌ویژه کشورهای توسعه‌یافته به موضوع مهم و بنیادین کارآفرینی و نقشی که در توسعه اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی ایفا می‌کند، سبب توجه جدی به این مقوله مهم و با ارزش شده و در نتیجه این توجهات، بسیاری از نابسامانی‌ها از جمله بحران بیکاری در این کشورها تا حدودی مرتفع و کم‌رنگ شده است. بنابراین می‌طلبید که با ایجاد بسترهای مناسب و فرهنگ‌سازی مطلوب بحث کارآفرینی و اهمیت و ضرورت آن در جامعه نهادینه شود و بی‌گمان آموزش و نقش خطیر آن در این باره بر کسی پوشیده نیست و می‌تواند به گستره این بحث دامن زند و خود در توسعه و ترویج آن نقش ایفا کند که در ادامه بحث به آن پرداخته خواهد شد.

در شرایط و مناسباتی که شایستگی‌های شغلی افراد جویای کار با نیازهای واقعی بازار کار متناسب نباشد، روند جذب افراد در بازار کار و یافتن شغل مناسب، از

سرعت و سهولت مناسبی برخوردار نخواهد بود. این وضعیت دو مسئله جدی را ایجاد می‌کند. از یک طرف، خیل بیکاران به‌طور فزاینده‌ای افزایش پیدا خواهد کرد و از طرف دیگر، بخشی از ظرفیت‌های انسانی عاطل و بدون استفاده درآمده و نقشی در توسعه و رشد جامعه نخواهد داشت [۳۵]. آموزش‌های کارآفرینی باعث خواهد شد تا ظرفیت‌های انسانی بهبود یافته و درجه اشتغال‌پذیری افراد بالا رود و از این طریق بیکاری جوانان کاهش یابد.

یکی از عوامل اثرگذار در توسعه کارآفرینی، توجه ویژه به تقویت نظام آموزشی است. امروزه تقریباً در تمام کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه در همه پایه‌های تحصیلی، آموزش و ترویج کارآفرینی جایگاه ویژه‌ای دارد [۱۳]. سهم آموزش چه در نیروی فکری خلاق به‌عنوان تکامل بخش روند تولید و چه در کار ساده به‌عنوان پشتوانه تداوم تولید، بسیار با ارزش است. امروزه جوامع در محیط‌های آموزشی مخارج قابل ملاحظه‌ای برای آموزش متحمل می‌شوند و این مراکز با مشکلات روزافزونی روبه‌رو هستند. بسیاری از آن‌ها مجبورند مأموریت و راهبردهای کلی خود را دوباره ارزیابی کنند و وجوه دولتی در حال کاهش یافتن است [۱۹].

به اعتقاد بیکر^۲ (۱۹۶۴)، نظریه سرمایه انسانی ساده‌ترین توضیح را درباره رابطه آموزش و کارآفرینی ارائه می‌دهد. آموزش، مهارت‌ها و توانمندی‌های افراد را افزایش می‌دهد که بخشی از منافع حاصل از آن به آموزش باز می‌گردد. شولتز^۳ (۱۹۷۵)، از منظر نظریه سرمایه انسانی معتقد است، آموزش توانایی افراد را در دستیابی به اطلاعات، شناخت و به‌کارگیری مؤثر آن‌ها افزایش می‌دهد. افزون بر این، تحصیل، فرد را قادر می‌سازد تا از تربیت حرفه‌ای پیشرفته‌تر و کارایی بهتر در بین مشاغل بهره‌گیرد و همه این‌ها به افزایش

3. Schultz

1. Entrepreneurship
2. Becker

در این فرهنگ لغت، کارآفرین به کسی گفته می‌شد که متعهد به انجام پروژه، تولیدکننده و فردی ماهر است. نمونه اولیه این کلمه؛ یعنی (entrepreneur) در اوایل سده چهاردهم مشاهده شده و معنای آن، بر عهده گرفتن است؛ یعنی فردی که ریسک کسب و کار جدید را می‌پذیرد. فرهنگ لغت آکسفورد^۲، کارآفرین را شخصی می‌داند که یک کسب‌وکار را ایجاد می‌کند [۳۲]. بنابر تعریف واژه‌نامه دانشگاهی وبستر، کارآفرینی عبارت است از: فرایند ایجاد ارزش از راه تشکیل مجموعه منحصر به فردی از منابع به‌منظور بهره‌گیری از فرصت‌ها [۸]. کارآفرینی از نگاه کلاسیک به‌عنوان یک پدیده در سطوح فردی مفهوم‌سازی و بحث و بررسی شده است، ولی از نگاه نئوکلاسیک مفهوم کارآفرینی به‌عنوان یک پدیده اجتماعی که در لوای تعاملات و مناسبات اجتماعی شکل می‌گیرد، بحث و بررسی شده است [۴۲]. کارآفرینی در نظام آموزشی فرایند منظم و مستمری است که از یک سو به شناسایی و بهره‌برداری مؤثر از کلیه منابع درونی و بیرونی نظام آموزشی می‌انجامد و از سوی دیگر موجب خلق و ایجاد فرصت‌های نوین یاددهی و یادگیری می‌شود. این فرایند با تکیه بر دو محور: آموزش فراگیر کارآفرین و فراهم‌سازی زمینه‌های بروز و ظهور آن، تحقق می‌یابد [۹].

بهره‌وری به‌معنای واقعی خود می‌انجامد [۳۸]. بر مبنای این نظریه که خاستگاه اصلی این رابطه را شکل می‌دهد، آموزش‌های عمومی باعث سرمایه عمومی و آموزش‌های تخصصی و فنی باعث سرمایه اختصاصی خواهند شد که در نهایت از دل آن رشد، پیشرفت و شکوفایی اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بیرون خواهد آمد. با این اوصاف، این مقاله به بررسی و تحلیل نقش خطیر آموزش در توسعه و ترویج کارآفرینی پرداخته و بر همین اساس پرسش‌هایی از قبیل: «آیا کارآفرینی قابل آموزش است یا افراد به‌طور ذاتی کارآفرین متولد می‌شوند؟»، «یافته‌های پژوهشی درباره آموزش کارآفرینی و نقش آن در توسعه و ترویج آن چه می‌گویند؟» و «ارتباط بین آموزش و رشد اقتصادی و رابطه کارآفرینی با رشد و توسعه اقتصادی به چه صورت است؟» را مطرح کرده و با استناد به منابع، نظرات اندیشمندان و مطالعات صورت‌گرفته در صد پاسخ‌گویی بر خواهد آمد.

۲- مفهوم‌شناسی کارآفرین و کارآفرینی

کارآفرین، واژه‌ای است با منشأ فرانسوی که در سده هجدهم به‌وسیله فرهنگ لغت ساوری^۱ تأیید شده است.

جدول ۱- تعاریف کارآفرین و کارآفرینی

صاحب‌نظران کارآفرینی	تعاریف کارآفرینی و کارآفرین
شومپیتر ^۳	کارآفرین فردی است که ترکیبات جدیدی را در تولید ایجاد می‌کند [۴۵].
پینکات ^۴	کارآفرین فردی است که با کمک واژه کارآفرین، نقش کارآفرینانه یک سازمان را از سازمان‌های بیرون جدا می‌کند [۱۳].
استیونسون ^۵	کارآفرینان، رفتاری فرصت‌گرایانه دارند و سازمان‌های کارآفرین دارای ویژگی‌های پویا همچون تشویق افراد به تجسم‌سازی، انعطاف‌پذیری و تمایل به مخاطره‌پذیری هستند [۹].
دراکر ^۶	کارآفرین کسی است که فعالیت اقتصادی کوچک، جدید و متعلق به خود را شروع می‌کند [۴].

5. Stevenson
6. Drucker

1. Savary s Dictionnaire universel de commerce.
2. Oxford English dictionary
3. Schumpeter
4. Pinchot

صاحب نظران کارآفرینی	تعاریف کارآفرینی و کارآفرین
استونر ^۱	کارآفرین کسی است که کسب و کار مخاطره آمیز جدید و سازمان جدیدی را بنیان گذاری می کند [۱].
رابرت هیستریج ^۲	کارآفرینی، فرایند خلق چیزی متفاوت و با ارزش از طریق اختصاص زمان و تلاش لازم برای آن است [۳].
بای گریو ^۳	کارآفرین فردی است که مخاطره های یک فعالیت اقتصادی را سازماندهی، اداره، تقبل و تعهد می کند و در عین حال، کسی است که یک فرصت را در می یابد و برای پیگیری آن، یک سازمان را راه اندازی می کند و فرایند کارآفرینی تمام وظایف، فعالیت ها و عملیاتی را که با درک فرصت و ایجاد یک سازمان به منظور پیگیری آن فرصت ها ارتباط می یابد، در بر می گیرد [۳۶].
رابرت رونسنت ^۴	کارآفرینی روند پویایی در جهت افزایش و ایجاد سرمایه است. این کار توسط کسی انجام می شود که خطر از دست دادن زمان یا فرصت های شغلی دیگر را در جهت ارزش برای یک محصول یا خدمت می پذیرد [۱۶].

مسئولیت پذیر، آغازگر، هماهنگ کننده و محصول گرا [۱۶].

مکتب محیطی: این تفکر کارآفرینی، مجموعه ای از عوامل پیچیده محیطی را در تعیین تعداد و نوع کارآفرینان موفق دخیل می داند. این عوامل شامل مؤسسات و نهادها، ارزش های اجتماعی، فرایندهای سیاسی و فرصت های اقتصادی است که اگر در یک محیط با یکدیگر ترکیب شوند موجب شکل گیری مؤسسات کارآفرین می شوند.

مکتب ریسکی^{۱۲}: تازه ترین مکتب در زمینه تفکر کارآفرینی کمی پیچیده تر از سایر مکاتب کارآفرینی است. این نگرش بیان می دارد که صفات مشخصه فردی و محیطی ضروری هستند، اما شرط کافی برای کارآفرینی نیستند. بر مبنای این نگرش، اگر افرادی با انگیزه بالا، در محیطی مطلوب قرار بگیرند، تضمین کننده کارآفرینی نخواهند بود، بلکه

با توجه به تعاریف مندرج در جدول (۱) که از دیدگاه صاحب نظران علم کارآفرینی ارائه شده، می توان گفت کارآفرینان افرادی مخاطره جو، استقلال طلب، ریسک پذیر و منعطف هستند که به دنبال کارها و فعالیت هایی هستند که به خلق چیزی جدید بینجامد و کارآفرینی، جریان مستمر و مداوم برای خلق چیزی متفاوت، نو و بکر است.

۳- مکاتب تفکر کارآفرینی

مکتب انسانی: مکتب انسانی همانند نگرش صفات مشخصه رهبری است. این مکتب صفات مشخصه خاصی را برای کارآفرینان موفق برمی شمارد که عبارتند از: نیاز به پیشرفت^۵، مرکز کنترل درونی^۶، ریسک پذیری^۷، نیاز به استقلال^۸، گرایش به خلاقیت و نوآوری^۹، تحمل ابهام^{۱۰}، سازگار و انعطاف پذیری^{۱۱}،

1. Stoner
2. Robert Histrich
3. By grave
4. Robert Ronstadt
5. Need for achievement
6. Internal locus of control
7. Risk taking propensity
8. individuality
9. creativity
10. Ambiguity tolerance
11. flexibility
12. The Venture school

آن‌ها باید یک فرصت ریسکی را شناسایی کنند و منابع و حمایت محیطی لازم برای بهره‌برداری از آن‌ها را بیابند. برای کارآفرین بودن، انتخاب درست فرصت مخاطره‌آمیز در زمان و مکان مناسب و سپس طراحی شغل متناسب با آن ضروری است [۳۱]. این مکتب جامع‌تر از دو مکتب دیگر است و تلفیقی از مکتب انسانی و محیطی را مدنظر قرار می‌دهد.

۴- اصول توسعه کارآفرینی در نظام آموزشی

تدوین اهداف و سیاست‌های کارآفرینانه: نظام آموزشی کارآفرین بیش از هر زمان دیگری نیازمند تدوین اهداف و سیاست‌های چالش‌برانگیز و کارآفرینانه است. بنابراین لازم است تا اهداف و سیاست‌های کلان و خرد نظام آموزشی مورد بازنگری و نقادی جدی قرار گیرد.

انعطاف‌پذیری: چارچوب‌های خشک و ثابت، سیاست‌ها، روش‌ها و قوانین غیرمنعطف که بدون توجه به موقعیت‌ها و مقتضیات اجرایی می‌شوند از مهم‌ترین عوامل محدودکننده خلاقیت و کارآفرینی به‌شمار می‌آیند.

تمرکززدایی: تمرکز در آموزش، کاستی‌های متعددی را سبب می‌شود که مهم‌ترین آن‌ها از دست دادن فرصت‌های رشد خلاقیت و نوآوری و در نتیجه کارآفرینی خواهد بود. بنابراین کارآفرینی از الزامات اساسی رسیدن به نظام آموزشی کارآفرینی است.

تعامل با محیط: مدرسه کارآفرین بدون شک نمی‌تواند با دیوارهای بلند و درهای بسته پدید آید. ایجاد و تقویت کارآفرینی مستلزم تعامل گسترده با محیط اجتماعی و اقتصادی است. مدیریت آموزشی کارآفرین باید پیوند عمیق و همه‌جانبه بین مدرسه و جامعه برقرار کند.

تشویق و پاداش: عنصر اساسی کارآفرینی، خطرپذیری است. خطرپذیری نیز صرف‌نظر از عوامل و ویژگی‌های فردی، به‌طور جدی تحت‌تأثیر فرهنگ اجتماعی و سازمانی است. فرد کارآفرین نیازمند تشویق و حمایت است. خطاها زمانی می‌توانند زمینه مناسبی برای رشد و موفقیت باشند که با نگرشی جامع و دوراندیشانه تحمل و هدایت شوند [۹]. تقویت خلاقیت و نوآوری و ایجاد انگیزش و هدایت و تشویق کارآفرینان به سوی کسب مهارت‌های لازم و جدید در ترویج کارآفرینی بسیار لازم و اساسی است و توجه به این اصول نیازمند برنامه‌ریزی از سطوح پایین نظام آموزشی؛ یعنی پیش‌دبستانی تا سطوح بالای آموزش یعنی آموزش عالی است.

۵- اثربخشی آموزش کارآفرینی

رابرت رانستاد^۱، استاد مدرسه علوم اقتصادی هاروارد آمریکا، در یکی از تألیف‌های خود به‌نام «آموزش و تربیت کارآفرینان نوپا»، رابطه میان آموزش و موفقیت در امر کارآفرینی را به تفصیل شرح داده و حتی در مورد اینکه چه دروسی باید به کارآفرینان نوپا آموزش داده شود مطالب زیادی را ارائه کرده، اما در مورد چگونگی تدریس مواد آموزشی کارآفرینی، تحقیق‌های کمی انجام شده است. روند رشد کارآفرینی و اثرگذاری آموزش‌های کارآفرینی در اواخر دهه هشتاد میلادی و به‌دنبال آن توسعه آموزش‌های تخصصی کارآفرینی در دهه نود نشان می‌دهد که آموزش‌های کارآفرینی نه‌تنها باعث رشد کمی کارآفرینان شده، بلکه موجب تحول در نسل‌های کارآفرینی و ارتقای سطح مهارت‌های کارآفرینی به‌ویژه در طراحی راهبردهای کسب‌وکار و مدیریت بنگاه‌داری با توجه به تغییرهای سریع در حوزه اختیاری شده است [۱۳]. پژوهشگران

1. Robert Ronstadt

[۶]. با این اوصاف می‌توان نتیجه گرفت که آموزش کارآفرینی نقش مهمی در رشد و توسعه اجتماعی و اقتصادی ایفا می‌کند و صاحب‌نظران مختلف و مطالعات تجربی گوناگون در اکثر کشورها بر این ادعا صحت گذاشته است.

۶- آموزش و کارآفرینی

یکی از موضوعات مورد توجه پژوهشگران، این است که آیا کارآفرینان، کارآفرین متولد می‌شوند یا اینکه از طریق آموزش، کارآفرین می‌شوند. برخی از پژوهشگران دریافته‌اند که پیش از ورود به جامعه اطلاعاتی، تحصیلات و آموزش اهمیت کمتری برای کارآفرینان داشته، اما در عصر اطلاعات، به دلیل رشد بالای فناوری و رقابت شدید، آموزش اهمیت خاصی پیدا کرده است. در گذشته، افسانه‌ای شایع بود که طبق آن، کارآفرینان ویژگی‌هایی ذاتی دارند که عبارت‌اند از: ابتکار، روحیه تهاجمی، تحرک، تمایل در به‌کارگیری ریسک، توان تحلیل و مهارت در روابط انسانی. بنابراین، فرض اساسی این بود که کارآفرینان از طریق آموزش، پرورش نمی‌یابند، اما امروزه واقعیتی جدید جایگزین این افسانه قدیمی شده و به کارآفرینی به‌عنوان رشته‌ای علمی توجه شده است. رشته علمی کارآفرینی همانند تمامی رشته‌های دیگر، دارای مدل‌ها، فرایندها و مواردی است که باید دانش مربوط به آن کسب شود. دولت از طریق وزارت آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و سیستم آموزشی مؤسسات وابسته به خود می‌تواند مفهوم کارآفرینی را از نظر اقتصادی و اجتماعی معرفی کند. همچنین مبحث کارآفرینی می‌تواند به‌عنوان یکی از دروس دانشگاهی به دانشجویان آموزش داده شود تا بتوانند قابلیت‌های خود را ارزیابی و توسعه دهند [۱]. و سپر^۵ با انجام مطالعه‌ای دریافت: کارآفرینانی که احتمال

دیگری از جمله کوران^۱، استنورث^۲، گیب^۳، بلاک و استامپ^۴، کاکس^۵ و استوری به ارزیابی برخی از دوره‌های آموزشی کارآفرینی پرداخته‌اند. نتایج مطالعات آن‌ها نشان می‌دهد که نوع برنامه‌های آموزشی، در دستیابی به اهداف کارآفرینی، تأثیرگذار بوده است [۲]. آموزش کارآفرینی، لازمه توسعه کارآفرینی است. در توسعه کارآفرینی، آموزش در کنار عوامل دیگر جایگاهی انکارناپذیر دارد، آموزش کارآفرینی به‌عنوان یکی از اهرم‌های دستیابی به اهداف توسعه اقتصادی و اجتماعی در جوامع مطرح است. علاوه بر این، آموزش کارآفرینی با تحلیل اجزای فرایند کارآفرینی، کارآفرینان را به‌سوی مخاطره‌پذیری، مسئولیت‌پذیری، همدلی، تعاون و دیگر اجزای مرتبط با کارآفرینی هدایت می‌کند، به‌گونه‌ای که با تغییر روحیه، اهداف، ارزش‌ها و باورها، امر خطیر کارآفرینی در رفتار کاری آنان نهادینه شده و باعث ارتقای فرهنگ کارآفرینی می‌شود [۳۳]. کروگر و لیندهال نیز با مطرح کردن اهمیت فوق‌العاده فرایند کارآفرینی در رشد و توسعه اقتصادی بیان داشته‌اند که رشد کارآفرینی حاصل آموزش کارآفرینی است. از سوی دیگر، ورهال، آدرج، توریک و نکرز هم آموزش کارآفرینی را یکی از عوامل تعیین‌کننده و تأثیرگذار بر میزان توسعه و گسترش فعالیت‌های کارآفرینانه در یک کشور قلمداد کرده‌اند. در واقع آموزش کارآفرینی فعالیت‌های به‌شمار می‌آید که از آن برای انتقال دانش و اطلاعات مورد نیاز برای راه‌اندازی و اداره کسب‌وکار استفاده می‌شود و افزایش، بهبود و توسعه نگرش‌ها، مهارت‌ها و توانایی‌های افراد غیرکارآفرین را در پی خواهد داشت. آموزش کارآفرینی بر سطح گرایش‌ها، فعالیت‌ها و اشتیاق کارآفرینانه تأثیر می‌گذارد و این امر به نوبه خود بر توسعه کسب‌وکارهای جدید در اقتصاد مؤثر است

5. Cox & Stouri
6. Vesper

1. Curran
2. Stanworth
3. Gibb
4. Blok & Stump

۷- آموزش، کارآفرینی و توسعه اقتصادی

ارتباط بین آموزش و رشد اقتصادی تقریباً از دهه ۱۹۶۰ به بعد در کانون بسیاری از بحث‌ها و جدل‌ها قرار گرفت. آنجا که شولتز^۴ (۱۹۶۱)، دنیسون^۵ (۱۹۶۲)، بیکر^۶ (۱۹۶۲) با انجام مطالعاتی گسترده تلاش کردند ماهیت و ریشه بسیاری از نوسانات رشد اقتصادی را با متغیری به نام آموزش توجیه کنند؛ برای مثال، دنیسون در مطالعات پیشگامانه خود در سال ۱۹۶۲ نتیجه می‌گیرد که ۲۳ درصد رشد اقتصادی آمریکا طی سال‌های ۱۹۳۰ تا ۱۹۶۰ و ۴۲ درصد رشد تولیدات سرانه (تولید به‌ازای یک نیروی شاغل) ناشی از آموزش بوده است. به‌جز دنیسون، افراد دیگری همچون هیکس^۷ (۱۹۸۰)، کروگر^۸ (۱۹۶۸) و ویلر^۹ (۱۹۸۰) با انجام مطالعات مختلفی به نقش مهم و ارزشمند آموزش در رشد و توسعه اقتصادی اشاره کردند [۳۵]. فرض‌های موجود در ارتباط بین آموزش و توسعه اقتصادی همان فرض‌های نظریه سرمایه انسانی است که بر مبنای آن هر بهبودی در سلامتی، مهارت‌ها یا انگیزه نیروی کار موجب بهره‌وری کارگران می‌شود. بنابراین، آموزش تا آنجا که موجب بهبود کیفیت افراد انسانی می‌شود، به‌عنوان عاملی مؤثر بر رشد اقتصادی کشورها شناخته می‌شود [۳۷]. باید خاطر نشان ساخت که رابطه بین آموزش و توسعه اقتصادی رابطه‌ای یک‌طرفه نیست، بلکه رابطه‌ای است دوطرفه، به این صورت که اگر آموزش بتواند توانایی‌های ذاتی و ذهنی و بهره‌ورزا را افزایش دهد به دانش، رشد و علم اقتصاد کمک کرده است و رشد اقتصادی، امکان توسعه آموزشی را بیش از پیش فراهم خواهد آورد.

اما رابطه کارآفرینی و توسعه به چه شکل است؟ بنا بر نظر صاحب‌نظران سه دلیل مهم برای توجه به

شکست‌شان بیشتر است، کسانی هستند که تجربه دارند، اما تحصیلات کافی ندارند [۱۶]. هیل^۱ در پژوهشی میدانی در ۱۵ دانشگاه که مشغول آموزش کارآفرینی بودند، به این نتیجه رسید که دوره‌های آموزشی باعث افزایش آگاهی و درک فرایند آغاز به کار و مدیریت کسب‌وکارهای جدید شده است [۵]. کلاندت^۲ (۲۰۰۶) معتقد است آموزش کارآفرینی بدان معناست که ما سه قضیه یا مفروضه را به‌صورت بدیهی قبول کرده‌ایم: مفروضه اول، کارآفرینی می‌تواند یاد گرفته شود و تنها یک توانایی ذاتی نیست. مفروضه دوم، کارآفرینی می‌تواند تدریس شود، به‌عبارت دیگر یادگیری تنها از طریق تجربه در زمینه و شرایط کارآفرینانه به‌دست نمی‌آید، بلکه از طریق تلاش‌های آموزشی نیز می‌تواند صورت پذیرد. مفروضه سوم، آموزش کارآفرینی می‌تواند از طریق دوره‌هایی که توسط دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی برگزار می‌شود، انجام پذیرد [۲۱]. روند رشد کارآفرینی و تأثیر آموزش‌های کارآفرینی در اواخر دهه هشتاد میلادی و به دنبال آن توسعه آموزش‌های تخصصی کارآفرینی در دهه نود نشان می‌دهد که آموزش‌های کارآفرینی نه‌تنها باعث رشد کمی کارآفرینان شده، بلکه موجب تحول در نسل‌های کارآفرینی و ارتقای سطح مهارت‌های کارآفرینی به‌ویژه در طراحی راهبردهای کسب‌وکار و مدیریت بنگاه‌داری و با توجه به تغییرات سریع در حوزه اختیار شده است [۲۲]. ماریو راپوسو و آرمیندا دو پاکو^۳ (۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان آموزش و ارتباط آن با فعالیت‌های کارآفرینی به نقش با اهمیت آموزش در توسعه و ترویج کارآفرینی اشاره می‌کنند و همچنین پژوهش‌های مختلفی که بر ارتباط بین آموزش و توسعه کارآفرینی صحنه گذاشته‌اند [۴۳].

6. Becker
7. Hicks
8. Krueger
9. Wheeler

1. Hill
2. Klandt
3. Mario Raposo & Arminda do paco
4. Schultz
5. Denison

پژوهشی با عنوان بررسی تأثیر آموزش کارآفرینی بر قصد و ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان دانشگاه‌های شهر تهران، نشان دادند که شرکت در کلاس‌های کارآفرینی موجب افزایش قصد و تمایل به کارآفرینی شده است. نتایج و یافته‌های پژوهش نیلچیان و کسای (۱۳۹۱) که به بررسی راهبرد توسعه نیم‌رخ کارآفرینی دانش‌آموختگان آموزش عالی پرداخته‌اند، نشان می‌دهد که شرکت در کلاس‌های آموزشی مرتبط با کارآفرینی، موجب پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه می‌شود. سلیمی‌فر و مرتضوی (۱۳۸۴) در پژوهشی که به بررسی سرمایه انسانی و کارآفرینی در رویکرد فنی و حرفه‌ای مراکز ۱۳ گانه فنی و حرفه‌ای استان خراسان در سال‌های ۱۳۷۸ تا ۸۰ پرداخته‌اند، نشان دادند که آموزش نقش غیرقابل انکاری در پرورش نیروی کار ماهر (سرمایه انسانی) و تربیت نیروی انسانی خوداشتغال (کارآفرین) داشته و می‌تواند به‌عنوان یک راه میان‌بر در جهت توسعه سرمایه انسانی ایفای نقش کند. شریف و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل وضعیت آموزش کارآفرینی در آموزش عالی ایران، نشان دادند که آموزش رسمی یکی از مهم‌ترین راهبردهای یاددهی و یادگیری آموزش کارآفرینی است. نتایج حاصل از پژوهشی که احمدی و همکاران (۱۳۸۸) در شناسایی و بررسی برخی عوامل همبسته با ترویج کارآفرینی در بین دانشجویان تحصیلات تکمیلی انجام داده‌اند، نشان داده است که عوامل آموزشگران دانشگاه، محتوای آموزشی و روش‌های ترویجی اجرا شده در دانشگاه بیش از پنجاه درصد تغییرات متغیر ترویج کارآفرینی را تبیین می‌کنند. سعیدی مهرآباد و مهتدی (۱۳۸۷) به بررسی تأثیر آموزش بر توسعه رفتارهای کارآفرینانه وزارت کار و امور اجتماعی پرداخته‌اند که نتایج آن، که به روش تجربی صورت گرفته، نمایانگر آن است که آموزش نقش مهمی در توسعه رفتارهای عملی کارآفرینانه داشته است. خانی جزنی (۱۳۸۶) در

موضوع کارآفرینی، تولید ثروت، توسعه فناوری و اشتغال مولد وجود دارد. کارآفرینی، سمبل و نماد تلاش و موفقیت در امور تجاری بوده و کارآفرینان، پیشگامان موفقیت‌های تجاری در جامعه هستند. توانایی آنان در بهره‌گیری از فرصت‌ها، نیروی آن‌ها در نوآوری و ظرفیت آن‌ها در قبال موفقیت، معیارهایی هستند که کارآفرینی نوین توسط آن‌ها سنجیده می‌شود. کارآفرینان از نظر رهبری، مدیریت، نوآوری، کارایی، ایجاد اشتغال، رقابت، بهره‌وری و تشکیل شرکت‌های جدید، سهم مهمی در رشد اقتصادی دارند [۱۸، ۲۶ و ۲۷]. امروزه در کشورهای مختلف توجه خاصی در دانش مدیریت و اقتصاد به کارآفرینی اقتصادمدار و کارآفرینان می‌شود. تقویت کارآفرینی و ایجاد بستری مناسب برای توسعه اقتصادی از ابزار پیشرفت اقتصادی کشورها به‌ویژه کشورهای در حال توسعه است. بر مبنای بیانیه جهانی کارآفرینی، همبستگی قوی میان رشد اقتصاد ملی و سطح فعالیت کارآفرینانه ملی و سازمانی وجود دارد [۱۲]. اهمیت بحث کارآفرینی به‌حدی است که اقتصاددانان، کارآفرینی و کارآفرینان را موتور محرکه و رشد و توسعه اقتصادی جامعه می‌دانند [۲۳، ۳۰ و ۴۵]. کارآفرینی به‌عنوان سازوکار مهمی برای توسعه اقتصادی از طریق اشتغال، نوآوری و اثرات رفاه در نظر گرفته شده است. دراکر، معتقد است توسعه اقتصادی و رشد اقتصادی کشورها به میزان زیادی به کارآفرین اثربخش بستگی دارد [۳۲]. پژوهش‌های مختلف میدانی کاظمی ترقبان و مبارکی (۱۳۹۱)، علمی و جمشیدنژاد (۱۳۸۶) و جانسون و همکاران (۲۰۰۶) اثر کارآفرینی را در رشد و توسعه اقتصادی نشان داده است.

۸- مروری بر پژوهش‌ها و مطالعات صورت گرفته

در راستای پژوهش حاضر مطالعات تجربی (داخلی و خارجی) خوبی صورت گرفته است که به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌شود. عزیزی و طاهری (۱۳۹۲) در

دانشجویان رشته‌های نظری روحیه کارآفرینی بالاتری داشته‌اند [۴۸]. یافته‌های پژوهش اونیو^۴ (۲۰۱۳) نشان می‌دهد که آموزش یک ابزار واقعی و انگیزه لازم برای توسعه و ترویج کارآفرینی در نیجریه بوده است [۴۵]. یافته‌های پژوهشی نلسون و جانسون^۵ (۱۹۹۷) بیانگر آن است که آموزش کارآفرینی به‌عنوان یکی از رویکردهای اساسی در آموزش و پرورش کنیا در رشد و توسعه اقتصادی آن کشور تأثیرگذار بوده و نقش مهمی در کاهش نرخ بیکاری داشته است [۴۷]. در یک جمع‌بندی کلی از محتوای مطالعات صورت‌گرفته که به آن‌ها اشاره شد، می‌توان گفت که آموزش نقش مهم و برجسته‌ای در توسعه و ترویج کارآفرینی داشته و دارد و این افسانه قدیمی که کارآفرینان به‌طور ذاتی کارآفرین متولد می‌شوند جای خود را به این واقعیت داده است که حتی مباحث مربوط به کارآفرینی و ویژگی‌های آن می‌تواند آموزش داده شود و تدریس گردد تا افراد بتوانند قابلیت‌های خود را ارزیابی، گسترش و توسعه دهند. به‌علاوه، همان‌گونه که در نتیجه برخی از پژوهش‌ها اشاراتی به آن شده، آموزش کارآفرینی می‌تواند رشد و توسعه اقتصادی را به دنبال داشته باشد.

۹- نتیجه‌گیری

با توجه به مباحث مطرح شده در مقاله، نکات زیر قابل توجه و تأمل می‌باشند:

این مقاله، نخست به نقش آموزش در توسعه و ترویج کارآفرینی پرداخت و فرض اصلی خود را بر این نکته مهم و اساسی گذاشت که آموزش نقش خطیری در توسعه و ترویج مهارت‌آموزی و کارآفرینی دارد و با رجوع به نظرات صاحب‌نظران و پژوهش‌های تجربی و میدانی صورت‌گرفته بر این مدعا صحت گذاشت. همه اندیشمندان حوزه کارآفرینی معتقدند که کارآفرینی

پژوهشی میدانی با عنوان تأثیر آموزش کارآفرینی بر ارتقای فرهنگ کارآفرینی در دانشگاه‌های کشور، نتیجه می‌گیرد که آموزش کارآفرینی سبب ارتقای فرهنگ کارآفرینی در دانشگاه‌ها کشور می‌شود. نتایج پژوهش خسروی‌پور (۱۳۹۲) نشان داده است که روش‌های آموزشی، محتوای آموزشی، مدیریت و سازماندهی و امکانات و تجهیزات آموزشی نقش مهمی در توسعه کارآفرینی دارند. نتایج پژوهش اوگاندل^۱ و دیگران (۲۰۱۲) نشان داده است که آموزش به میزان قابل توجهی به توانمندسازی افراد و خدمات رفاه اجتماعی مرتبط است. همچنین آموزش کارآفرینی ابزاری مؤثر برای کاهش فقر و سطح رفاه اجتماعی است [۴۰]. نتایج پژوهش جرج و گانگو^۲ (۲۰۱۳) نشان داده است که آموزش‌های کارآفرینی تأثیر زیادی در توسعه و رشد شرکت‌های کوچک و متوسط در کنیا داشته است و به دولت توصیه می‌کند که برنامه‌های خود را از طریق آموزش به صاحبان شرکت فرموله و پیاده‌سازی کند [۴۱]. نتایج پژوهش تورکر و سلکوک^۳ (۲۰۰۸) بیانگر آن است که آموزش سهم عمده‌ای در کنار سایر عوامل در قصد، هدف و توسعه کارآفرینی دانشجویان داشته است [۴۴]. یافته‌های پژوهش ایساکس و دیگران (۲۰۰۷) بیانگر آن است آن‌هایی که آموزش‌های لازم را دیده بودند با برپایی نمایشگاه‌هایی توانمندی‌های خود (از جمله زنان در زمینه پخت و پز، بافندگی و قلاب‌دوزی و مردان در زمینه مهارت‌های الکترونیکی و مکانیکی و حتی در زمینه‌های پرورش رهبری، ارتباطات و مذاکره و ریسک‌پذیری) را نشان داده‌اند [۴۶]. نتایج پژوهش جانز و انگلیش (۲۰۰۴) نشان داد که روحیه کارآفرینی دانشجویانی که آموزش دیده بودند نسبت به آن‌هایی که آموزش لازم ندیده بودند، بالاتر است. همچنین نتایج نشان داد که دانشجویان رشته‌های فنی و حرفه‌ای نسبت به

4. Onu

5. Nelson & Johnson

1. Ogundele

2. Njorge and Gathungu

3. Turker, Duygu & Selcuk

آموزشی می‌توانند سهم عمده و غیرقابل انکاری در این زمینه ایفا کنند. تحقق کارآفرینی در نظام آموزش و پرورش مستلزم ایجاد تغییرات و اصلاحات فراوان و متنوعی در ارکان نظام آموزشی و به‌ویژه مدیریت مدارس است که به اهم آن‌ها اشاره می‌شود:

- تشکیل کمیته‌ای متشکل از متخصصان آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و مراکز علمی و پژوهشی کشور به منظور طراحی نظام جامع کارآفرینی در آموزش و پرورش.

- نظریه‌ها، مفاهیم، روش‌ها، اصول و ... کارآفرینی در قالب انواع فرصت‌های آموزشی کوتاه‌مدت و بلندمدت طراحی و با روش‌های متنوع و منعطف در سطوح مختلف آموزشی اجرا شود.

- محتوای دروس و مواد آموزشی به‌گونه‌ای طراحی شود که بتواند به پرورش و توسعه ویژگی‌ها و روحیه کارآفرینی افراد منجر شود.

- اندازه‌گیری پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و دانشجویان متناسب با مفاهیم و اصول کارآفرینی باشد و خلاقیت و نوآوری را حمایت و تشویق کند [۹].

- مدیران مراکز آموزشی می‌توانند توانایی‌ها، خلاقیت‌ها و استعداد‌های افراد را توسعه و ترویج کنند و حتی با رفتار و اعمال خود مانع از انجام آن‌ها شوند. مدیران باید با ایجاد فضا و جوی مناسب بتوانند توانایی‌های خود را به منصف ظهور برسانند.

- مدیران مراکز آموزشی می‌توانند ویژگی‌های کارآفرینان (ریسک‌پذیری، تحمل ابهام، اعتماد به نفس، خلاقیت، دوراندیشی، سخت‌کوشی، استقلال‌طلبی و غیره) را تشویق و حمایت کنند.

- حرفه‌آموزی به شکل بسیار گسترده‌ای در خیلی از کشورهای دنیا از جمله انگلستان، مالزی و آمریکا به عنوان جزیی از برنامه درسی آموزش و پرورش به‌طور رسمی پذیرفته شده است.

موتور محرکه رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی به‌شمار می‌رود و در بیشتر کشورهای دنیا به‌عنوان مرکز و نقطه ثقل برنامه‌های رشد و توسعه‌ای خودنمایی می‌کند. وسپری یکی از خبرگان حوزه کارآفرینی بیان می‌کند «کارآفرینانی که احتمال شکست‌شان بیشتر است کسانی هستند که تجربه کافی دارند، اما تحصیلات و آموزش‌های لازم را ندارند». از این نکته به خوبی می‌توان فهمید که نقش آموزش در توسعه و ترویج کارآفرینی غیرقابل انکار است. چرا که از طریق آموزش می‌توان بر ویژگی‌ها و توانایی‌های افراد تأثیر مثبت گذاشت.

آنچه مورد تأیید و تأکید پژوهش‌های صورت‌گرفته بوده، این است که آموزش‌های کارآفرینی بر قصد، روحیه و توسعه ویژگی‌های کارآفرینانه بسیار مؤثر است. پژوهش‌های مختلف چه داخلی و چه خارجی و آن‌هایی که در مدارس صورت گرفته و پژوهش‌هایی که در سطوح آموزش عالی انجام گرفته است؛ مانند توسل خدمتی (۱۳۷۹)، سلیمی‌فر و مرتضوی (۱۳۸۴)، مشایخ (۱۳۸۶)، سعیدی مهرآباد و مهتدی (۱۳۸۷)، عبدالملکی و همکاران (۱۳۸۷)، احمدی و همکاران (۱۳۸۸)، شریف و همکاران (۱۳۹۰)، نیلچیان و کسای (۱۳۹۱)، عزیزی و طاهری (۱۳۹۲)، ایساکس و همکاران (۲۰۰۷)، اوگاندل و همکاران (۲۰۱۲)، جرج گاتنگو (۲۰۱۳) مؤید این نکته مهم است که کارآفرینی تنها از طریق تجربه به دست نمی‌آید، بلکه کارآفرینی می‌تواند یاد گرفته شود، تدریس شود و از طریق دوره‌های کوتاه‌مدت در مراکز و مؤسسات آموزشی قابل انجام و تحقق است.

در شرایط کنونی که اقتصاد کشورمان با مسائل و نارسایی‌های مهمی نظیر بیکاری به‌ویژه در فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌ها، کمبود نیروی انسانی متخصص، کاهش سرمایه‌گذاری دولت، رشد اقتصادی و تحریم‌های شکننده و بی‌سابقه روبه‌رو است، آموزش کارآفرینان از اهمیت مضاعفی برخوردار شده که مراکز

[۸] حجازی، ا؛ نوه ابراهیم، ع.ا؛ بهرنگی، م.ح و زین‌آبادی، ح.ر. (۱۳۹۲). آموزش کارآفرینی در آموزش عالی: چالش‌ها و راهبردها. فصلنامه مهارت/آموزی، سال دوم، شماره ۵، صفحه ۱۹-۷.

[۹] حسن مرادی، ن. (۱۳۸۳). کارآفرینی چالش نوین مدیریت آموزشی. مجموعه مقالات همایش ملی مهندسی اصلاحات در آموزش و پرورش. تهران: انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت.

[۱۰] خانی جزنی، ج. (۱۳۸۶). تأثیر آموزش کارآفرینی بر ارتقای فرهنگ کارآفرینی در دانشگاه‌های کشور. فصلنامه اقتصاد و تجارت نوین، شماره ۱۰ و ۱۱، صفحه ۲۶۵-۲۴۲.

[۱۱] خسروی‌پور، بهمن. (۱۳۹۲). واکاوی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در مراکز آموزش عالی علمی - کاربردی کشاورزی: مطالعه موردی منطقه مرکزی ایران. فصلنامه مهارت آموزی، سال دوم، شماره ۵، صفحه ۸۰-۶۷.

[۱۲] خنیفر، ح و وکیلی، ف. (۱۳۸۷). رابطه بین نوع ساختار سازمانی و کارآفرینی سازمانی و اقتصادی در شرکت‌های اقتصادی کوچک و متوسط. فصلنامه توسعه کارآفرینی، سال اول، شماره ۲، صفحه ۵۵-۳۵.

[۱۳] رحمتی، م.ح؛ مقیمی، س.م و الوانی، س.م. (۱۳۸۹). تحلیل نظام خط‌مشی‌گذاری برای آموزش غیررسمی کارآفرینی در ایران. فصلنامه توسعه کارآفرینی، سال سوم، شماره ۹، صص ۳۵-۷.

[۱۴] سعیدی مهرآباد، م و مهتدی، م.م. (۱۳۸۷). تأثیر آموزش کارآفرینی بر توسعه رفتارهای کارآفرینانه. فصلنامه توسعه کارآفرینی، سال اول، شماره ۲، صفحه ۷۳-۵۷.

[۱۵] سلیمی‌فر، م و مرتضوی، س. (۱۳۸۴). سرمایه انسانی و کارآفرینی در رویکرد فنی و حرفه‌ای. مجله دانش و توسعه، سال هفدهم، شماره ۳۴، صفحه ۸۵-۶۳.

بنابراین نقش آموزش در توسعه و ترویج کارآفرینی امری مسلم و غیرقابل انکار است و می‌طلبد که مراکز آموزشی در کلیه سطوح به این مقوله مهم و با ارزش توجه کنند.

منابع

[۱] احمدپور داریانی، م و مقیمی، س.ح. (۱۳۹۲).

مبانی کارآفرینی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

[۲] احمدی، ح؛ فرج‌اله حسینی، س.ج و امیدوی نجف‌آبادی، م. (۱۳۸۸). شناسایی برخی عوامل همبسته با ترویج کارآفرینی در بین دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران. فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی، سال سوم، شماره ۳، صفحه ۲۴-۹.

[۳] احمدی، س.ع.ا و درویش، ح. (۱۳۸۷). مبانی کارآفرینی. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.

[۴] اکبری، ک.ا. (۱۳۸۷). توسعه کارآفرینی رویکرد آموزشی. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.

[۵] الوانی، س.م؛ مقیمی، س.ح؛ آذر، ع و رحمتی، م.ح. (۱۳۹۰). خط‌مشی‌گذاری در نظام آموزش کارآفرینی در ایران. ماهنامه کار و جامعه. شماره ۱۴۰، صفحه ۳۰-۴.

[۶] باقرصاد، و؛ زالی، م.ر؛ رضوی س.م و سعیدبنادکی، س. (۱۳۹۲). تأثیر آموزش کارآفرینی بر قصد کارآفرینی دانشجویان رشته‌های فنی و حرفه‌ای. فصلنامه توسعه کارآفرینی، دوره ششم، شماره ۴، صفحه ۳۶-۲۱.

[۷] توسل خدمتی، ا. (۱۳۷۹). بررسی زمینه‌های بروز و پرورش کارآفرینی در دبیرستان‌های دولتی کار و دانش شهرستان کرج. تهران: دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی.

- [۲۴] قلی‌زاده، آ و مقتدری، م. (۱۳۸۷). ابعاد طرح توسعه کارآفرینی در دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان از دیدگاه اعضای هیأت علمی و دانشجویان. *دانش و پژوهش در علوم تربیتی-برنامه‌ریزی درسی*، شماره ۱۹، صفحه ۹۶-۷۹.
- [۲۵] کاظمی ترقبان، م و مبارکی، م. ح. (۱۳۹۱). بررسی اثر کارآفرینی بر رشد اقتصادی ایران با استفاده از رویکرد میانگین‌گیری بیزی. *فصلنامه توسعه کارآفرینی*، دوره پنجم، شماره ۳، صفحه ۱۴۴-۱۲۵.
- [۲۶] کراتکو، د.اف و هاجتس، ر.ام. (۱۳۸۳). *کارآفرینی*. ترجمه عامل محرابی، ا و تبرائی، م. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.
- [۲۷] کیاکجوری، ک و رودگرزاد، ف. (۱۳۸۵). ارائه الگوی مفهومی از نقش کارآفرینی در توسعه. *مجموعه مقالات همایش ملی مدیریت کارآفرینی*. تهران: دانشگاه تهران.
- [۲۸] مرادی، م؛ کوهستانی، ح و بهرام‌زاده، ح. (۱۳۸۷). بررسی ویژگی‌های بنیادین کارآفرینی در دانش‌آموزان دوره متوسطه خراسان شمالی و ارائه راهکار جهت تقویت این ویژگی‌ها. *پژوهشنامه تربیتی*، سال پنجم، شماره ۱۷، صفحه ۱۲۸-۱۱۵.
- [۲۹] مشایخ، پ. (۱۳۸۶). بررسی تأثیر آموزش کارآفرینی بر روحیه کارآفرینی دانش‌آموزان دبیرستانی شهرستان کازرون. *فصلنامه اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی*، سال دوم، شماره چهارم، صفحه ۱۱۳-۱۰۱.
- [۳۰] معنیان، د؛ مداحی، ح و جمالی، ح. ر. (۱۳۸۸). *مبانی کارآفرینی*. نشر سفیر اردهال.
- [۳۱] مقیمی، س.م. (۱۳۸۶). *سازمان و مدیریت رویکردی پژوهشی*. تهران: انتشارات ترمه.
- [۳۲] مقیمی، س.م؛ وکیلی، ی و اکبری، م. (۱۳۹۲). *نظریه‌های کارآفرینی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- [۱۶] شاه‌حسینی، ع. (۱۳۹۰). *کارآفرینی*. تهران: نشر آبیژ.
- شاه‌حسینی، ع و کاوسی، ا. (۱۳۸۸). *نوآوری و کارآفرینی*. تهران: نشر آبیژ.
- [۱۷] شریف، س.م؛ جمشیدیان، ع.ا؛ رحیمی، ح و نادری، ن. (۱۳۹۰). «تحلیل وضعیت آموزش کارآفرینی در آموزش عالی ایران». *فصلنامه توسعه کارآفرینی*، سال سوم، شماره ۱۱، صفحه ۸۷-۱۰۶.
- [۱۸] شفیع‌زاده، ح؛ محسنی، ه.س و جمشیدی، ل. (۱۳۹۰). *بسترسازی فرهنگی توسعه کارآفرینی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی*. نشریه مهندسی فرهنگی، سال ششم، شماره ۵۷ و ۵۸، صفحه ۹۸-۸۶.
- [۱۹] صادقی، س.ف و قنادان، م. (۱۳۸۸). *بازآفرینی و آزمون فرایند کارآفرینی در مؤسسات آموزشی شهر تهران*. *فصلنامه توسعه کارآفرینی*، سال دوم، شماره ۵، صفحه ۱۸۱-۱۶۳.
- [۲۰] عبدالملکی، ج؛ یوسفی افراشته، م؛ پیرمحمدی، م؛ سبک‌رو، م و نوشیروان، م. (۱۳۸۷). بررسی رابطه مهارت‌های کارآفرینی با کارآفرینی سازمانی؛ مطالعه موردی: شرکت ایران خودرو. *فصلنامه توسعه کارآفرینی*، سال اول، شماره ۲، صفحه ۱۲۹-۱۰۳.
- [۲۱] عزیزی، م و طاهری، م. (۱۳۹۲). تأثیر آموزش کارآفرینی بر قصد و ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان. *دوفصلنامه نوآوری و ارزش‌آفرینی*، سال دوم، شماره ۴، صص ۸۲-۷۱.
- [۲۲] طالبی، ک و زارع یکتا، م.ر. (۱۳۸۷). آموزش کارآفرینی دانشگاهی و نقش آن در ایجاد و توسعه شرکت‌های کوچک و متوسط دانش‌بنیان. *فصلنامه توسعه کارآفرینی*، سال اول، شماره ۱، صفحه ۱۳۱-۱۱۱.
- [۲۳] فیض‌بخش، ع. (۱۳۷۹). *کارآفرینی*. تهران: انتشارات دانشگاه صنعتی شریف.

- of small and medium size enterprises in Githunguri district –Kenya. *International journal of education and research*, vol.1, pp.45-16.
- [42] Lounsbury, Michael.(1998). Collective Entrepreneurship: the mobilization of college and university recycling coordinators. *journal of organizational change management*, Vol.11, N.1, pp.59-60.
- [43] Raposo, Mario & do paco, Arminda.(2011). Entrepreneurship education: relationship between education and ettrepreneurial activity. *Psicothema* , Vol. 23, pp. 453-457.
- [44] Turker, Duygu & Selcuk, Senem.(2008). Which factors affect entrepreneurial intention of university students?. *journal of european industrial training*, vol.33 no.2, pp.159-142.
- [45] Onu, A.J.C.(2013). Stimulating enrepreneurship in educational institutions in Nigeria. *European Scientific Journal*, vol.9, No.25, pp.49-38.
- [46] Isaacs, Eslyn and et al.(2007). Entrepreneurship education and training at the further education and training level in south Africa. *South Africa journal of education*, vol.27, pp.629-613.
- [47] Nelson, Robert E & Johnson, Scott.(1997). Entrepreneurship education as a strategic approach to economic growth in Kenya. *Journal of industrial teacher education*, vol.35, pp.21-7.
- [48] Jones, Colin & English, Jack.(2004). A contemporary approach to entrepreneurship education. *journal Education Training*, Vol. 46 Iss: 8/9, pp.416 – 423.
- [49] Johanson ,debra;craig,justin B.L, and hildebrand, ryan .(2006). "entrepreneurship education:towards adiscipline – based framework". *Jou rnal of management development* ,vol,25,no.1,pp.40-54.
- [۳۳] مهمدی کربلایی، ز؛ خسروی پور، ب و نظام دوست، ح.(۱۳۹۲). تبیین نقش آموزش کشاورزی در فرایند توسعه کارآفرینی دانش‌آموختگان رشته کشاورزی. تهران: پنجمین همایش ملی آموزش دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.
- [۳۴] میرغفوری، س.ح.؛ صیادی تورانلو، ح و طاهری دمنه، م. (۱۳۸۸). تبیین و تحلیل موانع مؤثر بر کارآفرینی زنان. پژوهشنامه مدیریت تحول، سال اول، شماره ۲، صفحه ۶۴-۴۷.
- [۳۵] نادری، ا. (۱۳۸۳). *اقتصاد آموزش*. تهران: نشر یسطرون.
- نادری، ا. (۱۳۸۸). *مالیه آموزش*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- [۳۶] ناظم، ف. (۱۳۸۶). کارآفرینی مدیران و مؤلفه‌های آن در مناطق مختلف دانشگاه آزاد اسلامی. *فصلنامه اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی*، سال دوم، شماره ۲، صفحه ۳۴-۱۱.
- [۳۷] نفیسی، عبدالحسین و همکاران. (۱۳۸۲). *دانشنامه اقتصاد آموزش و پرورش، ج اول*. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت وزارت آموزش و پرورش.
- [۳۸] نفیسی، عبدالحسین و همکاران. (۱۳۸۲). *دانشنامه اقتصاد آموزش و پرورش، ج سوم*. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت وزارت آموزش و پرورش.
- [۳۹] نیلچیان، م و کسایی، م. (۱۳۹۱). راهبرد توسعه نیم‌رخ کارآفرینی دانش‌آموختگان آموزش عالی. *مطالعات مدیریت راهبردی*، شماره ۱۱، صفحه ۸۹-۱۰۷.
- [40] Ogundele, O.j.K; Akingbade, W.A & Akinlabi, H.B.(2012). Entrepreneurship training and education as strategic tools for poverty alleviation hn Nigeria. *American international journal of contemporary research*, vol 2 No. 1 ,pp.156-148.
- [41] Njorge,C. W & Gathungu, James M.(2013). the effect of entrepreneurial education and training on development

An Analysis of the Role of Education in Promoting Entrepreneurship

J. Aghamohammadi¹, H.Abdolahi

Abstract

Entrepreneurship is a process that plays a critical role in economic and social development. Economic experts consider entrepreneurship as a driving force for economic growth and production. In this way, the educational system makes a significant contribution to the development and promotion of entrepreneurship. The aim of this paper is to analyze the role of education in promoting entrepreneurship. Research methodology of his study is analytical-explanatory that uses the existing literature to collect information. The theoretical basis of this article is based on the theory of human capital. The main question is: whether training has a significant role in the growth and development of entrepreneurship? The results clearly show the fact that entrepreneurship is acquisitive that can be learned and is not exclusively inherent; it can be taught and trained. So, education plays a crucial role in the development of entrepreneurship.

Keywords: Education, Development, Entrepreneurship, Entrepreneurship training

1. E-mail address: Javadam59@gmail.com.